

الگوی خدمات اجتماعی «بانک زمان»؛ ظرفیت‌ها و پیش‌زمینه‌های اجرای آن در ایران

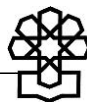
معاونت پژوهش‌های اجتماعی - فرهنگی
دفتر: مطالعات اجتماعی

کد موضوعی: ۲۱۰
شماره مسلسل: ۱۶۸۷۲
بهمن‌ماه ۱۳۹۸

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۳	مقدمه
۵	بانک زمان چیست؟
۸	تاریخچه شکل‌گیری بانکداری زمان
۱۰	پایه‌های نظری بانکداری زمان
۱۴	روش‌های بانکداری زمان
۱۶	مزایای بانکداری زمان
۱۹	ظرفیت‌های اجتماعی و فرهنگی کشور در پذیرش بانکداری زمان
۲۳	زمینه‌های اجرای بانکداری زمان
۲۶	جمع‌بندی و پیشنهادها
۲۷	منابع و مأخذ



الگوی خدمات اجتماعی «بانک زمان»؛ ظرفیت‌ها و پیش‌زمینه‌های اجرای آن در ایران

چکیده

بانک زمان، روشی برای ارائه و دریافت خدمات اجتماعی - حمایتی است که از زمان به‌عنوان یک واحد اعتباری استفاده می‌شود. در این سیستم بانکی اعضا به میزان ساعاتی که خدمات ارائه می‌دهند؛ اعتبارات زمانی دریافت می‌کنند و در آینده و به‌هنگام نیاز می‌توانند آن را برای دریافت کمک و خدمات از دیگر اعضای بانک هزینه کنند. در این بانک، ارزش همه انواع خدمات برابر است و صرفاً ساعت ارائه خدمت سنجیده می‌شود. یک ساعت کار کردن برابر با یک اعتبار زمانی یا یک دلار زمانی است. خدماتی که در بانک‌های زمان مبادله می‌شوند برحسب دانش و مهارت تخصصی مورد نیاز، از خدمات ساده تا پیچیده متغیراند. این خدمات می‌تواند از مراد و دوستی تا مراقبت و پرستاری، متفاوت باشد. این سیستم در بسیاری از کشورهای دنیا از جمله آمریکا، بریتانیا، کانادا، فرانسه، سوئیس، استرالیا، ژاپن و کره جنوبی برای ساخت شبکه‌های اجتماعی حمایت‌گر از گروه‌های آسیب‌پذیر و از کارافتاده مورد استفاده قرار گرفته است. در ایران نیز به‌عنوان یک کشور در حال توسعه و در شرایطی که ساختار جمعیتی آن در مرحله گذار به سالمندی قرار دارد و خانواده و دولت برای مراقبت و حمایت کامل از اعضای آسیب‌پذیر خود با محدودیت‌های اساسی مواجه است؛ رویکرد بانکداری زمان به‌عنوان یک راهبرد مکمل

حمایتی می‌تواند مورد توجه سیاستگذاران و برنامه‌ریزان اجتماعی قرار گیرد.

در این خصوص، باید اشاره کرد فرهنگ جامعه متأثر از آموزه‌های اسلامی و ایرانی همواره مشوق کمک به دیگری و فعالیت‌های انسان‌دوستانه بوده است. علاوه بر این، وجود سنت «همیاری» با سازوکاری مشابه بانک زمان در میان اقوام و سنت‌های ایرانی حاکی از پتانسیل فرهنگی کشور در پیاده‌سازی این الگو است. البته، این امر به معنای تقلید صرف و اجرای بی‌کم و کاست آن در کشور نیست.

بانکداری زمان، الگویی است که در بخش غیردولتی و به صورت محلی و داوطلبانه شکل گرفته است؛ با وجود این، در بسیاری از کشورها، استفاده از این الگو توسط دولت نیز مورد توجه قرار گرفته است. با این تفاسیر می‌توان سناریوهای متفاوتی برای اجرای آن در ایران پیشنهاد کرد:

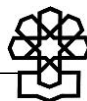
- سناریوی اول: مسئولیت اجرای این الگو با توجه به ماهیت اجتماعی آن برعهده سازمان‌های مردم‌نهاد باشد و دولت در این زمینه در راستای وظایف ذاتی خود نظیر سیاستگذاری، نظارت، حمایت و هدایت عمل کند.
- سناریوی دوم: مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی مشخصاً شهرداری‌ها با مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد اجرای این الگو را برعهده گیرند و دولت در این زمینه در راستای وظایف ذاتی خود عمل کند.
- سناریوی سوم: دولت مسئولیت اجرای این الگو را به صورت پایلوت برعهده گیرد و در ادامه و در صورت موفقیت از ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد در این زمینه استفاده شود.



امروزه در بیشتر کشورهای جهان، مسائل اقتصادی و اجتماعی مربوط به سالمندان و افزایش هزینه‌های خدمات بهداشتی و رفاهی به موازات نیاز به تهیه و تدارک خدمات اجتماعی برای شمار روزافزون آنان به یک دغدغه فراگیر برای خانواده‌ها، دولت و جامعه تبدیل شده است. بررسی وضعیت جامعه ایران نیز در این بعد بیانگر روند مسئله شدن پدیده سالمندی طی سال‌های آینده است. کشور ما اکنون در مراحل پایانی انتقال جمعیت خود قرار گرفته است و سطوح باروری و مرگومیر آن در حال نزدیک شدن به یکدیگر است. فیروزی و میرزایی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تأکید کرده‌اند که در حال حاضر، سالخوردگان سریع‌ترین نرخ رشد جمعیت را در میان گروه‌های سنی مختلف دارند و در آینده‌ای نزدیک بیشترین افزایش جمعیت سالمند در کشورهای در حال توسعه از قبیل ایران اتفاق خواهد افتاد؛ به طوری که طبق نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ایران، نسبت جمعیت ۶۰ سال و بیشتر از ۳/۴ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۷/۲۷ درصد در سال ۱۳۸۵ رسیده است. پیش‌بینی می‌شود این نسبت تا سال ۲۰۵۰ به ۲۶ درصد برسد؛ بنابراین، کشور ما یک دوره بسیار فشرده از سالخوردگی جمعیت را پیش‌رو خواهد داشت. هم‌زمان با روند رو به رشد جمعیت سالمند در کشور، این قشر با مسائل و دشواری‌هایی نیز رو به روست؛ از جمله این مسائل می‌توان به روند رو به کاهش انسجام و پیوستگی میان نسل سالمند و نسل جوان اشاره کرد، به گونه‌ای که ارتباط و تعامل میان این دو قشر روزبه‌روز در حال کم‌رنگ شدن است. انباشتگی، تجربه و دانش سالمندان عاملی برای ارزشمند بودن و مهم جلوه دادن آنها محسوب نمی‌شود. چه‌بسا دانستنی‌های آنها چیزی کهنه و از مد افتاده تلقی می‌شود و ممکن است میزان دانایی‌های آنها از نظر

فرزندان و نوادگان کمتر نیز باشد. طول مدت سالمندی، به دلیل پیشرفت دانش بشری در حوزه‌های بهداشتی و پزشکی از آنچه در گذشته بود، بیشتر شده و در آینده احتمالاً افزایش بیشتری خواهد یافت. از این رو، سالمندان و سالخوردگان به خدمات و مراقبت اجتماعی بیشتری احتیاج خواهند داشت. در کنار این مسائل، تغییرات ساختاری نهاد خانواده در ایران و حرکت آن به سوی خانواده هسته‌ای با شاخص‌هایی چون: افزایش فاصله مکانی میان خویشاوندان، کاهش تعداد فرزندان و اشتغال زنان سبب شده است امکانات خانواده‌ها برای نگهداری از سالمندان، کودکان و معلولان در محیط خانواده به شدت کاهش یابد. علاوه بر این، اقتضات اشتغال تمام‌وقت و افزایش اشتغال زنان در بیرون از خانه موجب شده است که اعضای بزرگسال و فعال خانواده زمان محدودتری برای مراقبت از پدران و مادران سالمند، کودکان و افراد معلول در اختیار داشته باشند. لازم به ذکر است که این مسائل با روند فعلی تغییرات اجتماعی و گذر زمان، احتمالاً ابعاد وسیع‌تری به خود خواهد گرفت.

چشم‌انداز امکانات رفاهی دولتی نیز با توجه به احتیاج روزافزون جامعه به خدمات رفاهی و محدودیت فزاینده منابع مالی دولت در این زمینه، چندان روشن و امیدبخش نیست. در این خصوص باید اذعان کرد که در حال حاضر نیز، دولت به دلیل نیاز فزاینده جامعه به خدمات عمومی، کمبود منابع مالی، عدم انعطاف سازمانی، استفاده از بوروکراسی متمرکز و بهره‌وری پایین، در انجام تکالیف و فعالیت‌های ضروری خود در حوزه‌های رفاهی و حمایتی با مشکلات اساسی مواجه است. در نتیجه، پیر شدن ساختار جمعیتی کشور، اصلاح و تغییر در رویکرد و ساختار نظام رفاهی کشور را برای پاسخگویی به مسائل و بحران‌های این حوزه طلب می‌کند.



در پاسخ به چالش‌های فوق، از دهه ۱۹۸۰ به بعد، رویکرد دولت‌ها در بسیاری از کشورهای دنیا، به ظرفیت سازمان‌های فعال بین حوزه بازار و دولت معطوف شده است که با عناوینی مانند بخش سوم^۱، سازمان‌های داوطلبانه، سازمان‌های غیرانتفاعی و سازمان‌های غیردولتی و یا جامعه مدنی متشکل و سازماندهی شده، شناخته می‌شوند. در ذیل این حوزه نیز، یکی از مهم‌ترین الگوهای سازمانی موفق در استفاده از ظرفیت‌های جامعه برای مراقبت و حمایت از اعضای آسیب‌پذیر خود، الگوی «بانکداری زمان»^۲ است. از این‌رو، در سال‌های اخیر مطالعات زیادی از جانب سیاستگذاران و برنامه‌ریزان اجتماعی در کشورهای مختلف به‌منظور کشف ساختار و ظرفیت بانک‌های زمان صورت پذیرفته است. گزارش حاضر نیز متأثر از مسائل پیش‌روی کشور در حوزه اقشار آسیب‌پذیر، تلاش دارد با کنکاش در چیستی و ماهیت بانکداری زمان، تصویری هرچند مختصر از عملکرد، ظرفیت و چگونگی اجرای این الگوی ارائه خدمات اجتماعی در کشور ارائه کند.

بانک زمان چیست؟

برای توصیف بانک زمان، ابتدا لازم است به تعریف بخش سوم بپردازیم. بخش سوم، برچسبی برای توصیف بخشی است که از بخش‌های خصوصی و دولتی جدا بوده و دارای ماهیتی داوطلبانه و غیرانتفاعی است. بخش سوم، فاصله میان دولت و بازار را با تشکلی مردمی پر می‌کند و اهدافی را که نه دولتی و نه انتفاعی است، دنبال می‌کنند. بانک‌های زمان، شاخه‌ای مهم از خانواده بخش سوم هستند که چارچوبی جهت ارائه و دریافت

1. Third Sector
2. Time Banking

خدمات در ازای زمان را فراهم می‌سازند (کان^۱، ۲۰۰۴). این سیستم بانکی، در واقع، شکل داوطلبانه‌ای از تبادل خدمات است که از واحدهای زمانی به‌عنوان ارز مبادله استفاده می‌کند. هر واحد زمانی معادل یک ساعت کار فرد تعیین شده و معمولاً به‌عنوان یک دلار زمانی^۲ (در آمریکا) یا یک اعتبار زمانی^۳ (در انگلستان) شناخته می‌شود. منطق پایه این رویکرد بانکی بده - بستان و برابری^۴ است، به این معنی که فرد به میزان ساعتی که خدمات ارائه می‌دهد، اعتبار زمانی کسب می‌کند و می‌تواند این اعتبارات را در آینده و به هنگام نیاز برای دریافت خدمت از دیگر اعضای بانک هزینه کند (بردترن و پلیس^۵، ۲۰۱۴: ۱۹). علاوه بر این، زمان هر فرد فارغ از اینکه چه نوع کمک یا خدمتی ارائه کرده است، به شکلی برابر ارزش‌گذاری می‌شود. به‌عبارتی، مقدار زمان صرف شده توسط اعضا و نه تخصص و مهارت آنها، دارای ارزش و مبنای ارزیابی است (گریگوری^۶، ۲۰۱۴: ۱۸۳). جدول ۱ مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده الگوی بانکداری زمان را به تصویر کشیده است:

-
1. Cahn
 2. A Time Dollar
 3. A Time Credit
 4. Reciprocity and Equality
 5. Bretherton and Pleace
 6. Gregory



جدول ۱. مؤلفه‌های تشکیل دهنده بانکداری زمان

- ◀ بانک زمان شکل داوطلبانه‌ای از تبادل خدمات و حمایت‌ها در میان افراد یک اجتماع است؛ که از زمان به‌عنوان پول [او ابزار مبادله] استفاده می‌شود.
- ◀ در بانک زمان ارزش همه انواع خدمات برابر است و صرفاً ساعت ارائه خدمت سنجیده می‌شود.
- ◀ یک ساعت کار کردن برابر با یک «اعتبار زمانی» یا یک «دلار زمانی» است.
- ◀ هر فرد می‌تواند تصمیم بگیرد چه نوع خدمتی را ارائه دهد و آنچه را دوست دارد دریافت کند.
- ◀ هر فرد یک حساب اعتباری دارد که موجودی آن، توسط یک کارگزار زمان کنترل می‌شود.
- ◀ یک نرم‌افزار کامپیوتری جزئیات هر مبادله را محاسبه و صورت‌حساب آن را به‌طور منظم برای شرکت‌کنندگان ثبت و صادر می‌کند.
- ◀ خدمات تنها میان دو نفر تبادل نمی‌شود؛ بلکه میان همه اعضای بانک در یک اجتماع مشخص تبادل می‌شود. از این‌رو، لازم نیست فرد صرفاً به شخصی که به وی کمک کرده است، کمک کند.
- ◀ چنانچه فردی از اعتبارات زمان خود استفاده نکند، می‌تواند آن را به هر فرد دیگری اهدا نماید.

Source: Bretherton and Pleace (2014).

بانک‌های زمان ممکن است به‌طور خودجوش یا با حمایت سازمان‌های مردم‌نهاد یا دولت شکل بگیرند. برخی نیز درون نهادها و سازمان‌های ارائه‌کننده خدمات آموزشی، بهداشتی و رفاهی شکل گرفته‌اند (کارول و بلوتی^۱، ۲۰۱۵). برای مشارکت مردم نیز هیچگونه محدودیت اساسی‌ای وجود ندارد؛ همه افرادی که شرایط لازم و فرصت کافی جهت مشارکت در برنامه‌های بانک و ارائه خدمات به مشتریان را دارند می‌توانند به عضویت آن درآیند. با وجود این، بانک زمان ظرفیت مناسبی است برای اقشار آسیب‌پذیر و افرادی که توان و امکان مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی جامعه را ندارند، و با هزینه‌ای کمتر می‌توانند خدمات اجتماعی مورد نیاز خود را تأمین و تضمین کنند. تعداد اعضای بانک

می‌تواند از تعداد کم (۱۵ تا ۲۰ نفر) تا تعداد زیاد (۲۰۰۰ نفر و بیشتر) متغیر باشد. خدماتی که در این بانک‌ها مبادله می‌شوند نیز برحسب دانش و مهارت تخصصی مورد نیاز، از خدمات ساده تا پیچیده متغیراند. این خدمات می‌تواند شامل: مرادده، دوستی، نظافت منزل، تعمیرات خانگی کوچک،^۱ باغبانی، پرستاری، مددکاری، آموزش و غیره باشد. درحقیقت، بانکداری زمان، ابزار منعطفی است که می‌توان آن را متناسب با شرایط گروه‌های هدف و خدمات و فعالیت‌های مورد نیاز آنها تطبیق داد (ویور و همکاران،^۲ ۲۰۱۵).

تاریخچه شکل‌گیری بانکداری زمان^۳

بانک زمان ایده‌ای است که ادگار کان، حقوق‌دان آمریکایی، در دهه ۱۹۸۰ برای استفاده از ظرفیت خودمراقبتی اجتماع و تشویق شهروندان به کار اجتماعی، مفهوم‌پردازی کرده است. بدین‌منظور، کان در ابتدا برای پیاده‌سازی ایده خود و تسهیل تبادل خدمات اجتماعی بر مبنای ساعت و زمان، از مفهوم اعتبارات خدماتی^۴ استفاده کرد و نخستین بار آن را در یکی از برنامه‌های اجتماعی مؤسسه غیرانتفاعی گریس هیل در سنت لوئیس^۵ موسوم به MORE مورد آزمون قرار داد. شواهد نشان داد که این الگو در عمل می‌تواند

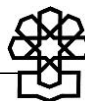
1. Small Household Repairs

2. Weaver and et al.

۳. خاستگاه دقیق مفهوم بانک زمان نامشخص است، با وجود این شواهد روشنی وجود دارد مبنی بر اینکه نخستین الگوی بانک زمان تحت عنوان بانک کار داوطلبانه (VLB) توسط ترکو میزوشیما در سال ۱۹۷۳ شهر اوزاکای ژاپن تأسیس شده است. بانک میزوشیما، بر مبنای این ایده ساده استوار بود که به میزان هر ساعت کار داوطلبانه برای خدمات‌دهی به دیگران، در آینده می‌توان از خدمات دیگران استفاده کرد، به‌ویژه در دوران سالمندی که احتمالاً فرد نیاز بیشتری پیدا می‌کند. با وجود این، میراث میزوشیما در خارج از مرزهای ژاپن تا سال‌های اخیر ناشناخته باقی ماند (ویور، ۲۰۱۶: ۸).

4. Service Credits

5. Grace Hill Settlement House in St. Louis



تأثیر معناداری در گسترش کیفیت و دامنه فعالیت اعضای شرکت کننده در برنامه داشته باشد. اعتبارات خدماتی بعداً توسط کان به دلارهای زمانی تغییر نام یافتند. کان، همچنین در راستای توسعه و ترویج الگوی بانکداری زمان و حمایت از این بانکها تأسیس شده در آمریکا در سال ۱۹۹۵ نسبت به تأسیس بانک زمان TBUSA در آمریکا همت گمارد. در پی تلاشها و اقدامات کان، در طول سالهای گذشته بانکداری زمان به شکل فراگیری در زمینه ارائه خدمات اجتماعی و آموزشی و فعالیت‌های مددکارانه نظیر مراقبت از سالمندان در آمریکا توسعه یافته است. تا جایی که در سال ۲۰۱۸، حدود ۱۲۰ بانک زمان در آمریکا به صورت کامل در حال فعالیت بوده‌اند.^۱

نخستین پروژه بانک زمان در انگلستان نیز متأثر از الگوی دلار زمانی ایالات متحده آمریکا از سوی مارتین سیمون^۲ در سال ۱۹۹۸ در روستای گلاسترشر^۳ با نام «سهام عادلانه»^۴ تأسیس شد. این بانک در سال ۲۰۰۰ با همکاری بنیاد اقتصاد جدید^۵ بانک زمان انگلستان TBUK را تشکیل داد. مأموریت بانک زمان انگلستان نیز مانند بانک زمان آمریکا توسعه بانکداری زمان در انگلستان و حمایت از تأسیس بانکهای جدید است. پس از تأسیس این بانک، رویکرد بانکداری زمان در انگلستان به‌طور فزاینده‌ای توسط مقامات محلی و سایر سازمانها به‌عنوان وسیله‌ای برای کاهش انزوای اجتماعی، تسهیل مشارکت اجتماعی و تقویت شبکه‌های اجتماعی به رسمیت شناخته شده است.

تجربیات بانک زمان در آمریکا و بریتانیا و موفقیت آن در بهره‌گیری از ظرفیت

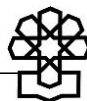
-
1. <https://timebanks.org>, 2018
 2. Martin Simon
 3. Gloucestershire
 4. Fair Shares
 5. New Economics Foundation

اجتماعات محلی در حمایت و مراقبت از افراد و گروه‌های آسیب‌پذیر نظیر سالمندان موجب شد سایر کشورها نیز استفاده از این الگو را در جهت حل مسائل و آسیب‌های اجتماعی خود مورد توجه قرار دهند. برای مثال، در حال حاضر بانک زمان به‌عنوان بخشی از پاسخ جامعه به مسئله پیری جمعیت در ژاپن مورد استفاده قرار گرفته است (میلر^۱، ۲۰۰۸). اخیراً نیز دولت سوئیس یک طرح بازنشستگی را در قالب الگوی بانکداری زمان به‌صورت پایلوت مورد آزمون قرار داده است. در این طرح، جوانان و بزرگسالانی که از سالمندان مراقبت کنند؛ می‌توانند زمان صرف شده را در بانک ذخیره کرده و زمانی که سالمند شدند برای دریافت مراقبت آن را هزینه کنند. بانک‌های زمان در سایر کشورها نیز مانند کره جنوبی، نیوزلند، تایوان، سنگال، آفریقای جنوبی، دانمارک، فرانسه، یونان، پرتغال، اسپانیا و غیره در حال گسترش دامنه اعضا و فعالیت‌های خود هستند. برخی از آنها به‌صورت محلی و کوچک فعالیت می‌کنند و برخی دیگر با ساختاری گسترده و در سطوح ملی عمل می‌کنند.

پایه‌های نظری بانکداری زمان

بانکداری زمان بر مبنای ایده وجود «اقتصاد غیرانتفاعی»^۲ و تمایز آن از «اقتصاد بازار»^۳ شکل گرفته است. اقتصاد بازار مبتنی بر دارایی‌های فیزیکی، مالی، کالایی و فکری مردم است که می‌توان آن را بر مبنای یک پایه پولی و در بازاری رقابتی معامله کرد. بر این مبنای

1. Miller
2. Core Economy
3. Market Economy



افرادی که مالک و صاحب چنین دارایی‌هایی هستند؛ فرصت مشارکت در بازار را به دست می‌آورند و افرادی مانند فقرا، سالمندان و بی‌سوادان که دسترسی به چنین منابع و مهارت‌هایی ندارند از مشارکت در بازار محروم می‌شوند (مارکانن و بوجس^۱، ۲۰۱۵: ۶). بنابراین، اقتصاد بازار سازوکاری است که با آن محرومیت و تمایزات اجتماعی شکل گرفته و بازتولید می‌شوند. در مقابل، اقتصاد غیرانتفاعی مبتنی بر بخش‌های غیرپولی و اندازه‌گیری نشده اقتصاد و دربرگیرنده فعالیت‌های اقتصادی مهمی چون پرورش کودکان، خانه‌داری، مراقبت از بیماران و سالمندان، کمک به محرومان، حمایت از گروه‌های آسیب‌دیده، حفاظت از محیط زیست و غیره است. جایگاه این اقتصاد نیز خانواده، محله و اجتماع است که به مثابه بازاری برای تعاملات عاطفی و تعهدات اجتماعی و مدنی عمل می‌کنند (گودوین^۲، ۲۰۱۸: ۱۶).

اقتصاد غیرانتفاعی تناسب چندانی با اقتصاد بازار ندارد؛ اما به اعتقاد بسیاری از صاحب‌نظران، چنانچه اقتصاد غیرانتفاعی به‌گونه‌ای مؤثر و در جهت رفاه انسانی کار کند؛ کالاها و خدمات اساسی، چنانچه تولید در سطح پایینی نیز قرار داشته باشد، برای بخش عمده‌ای از جمعیت تأمین می‌شود. چراکه بخش مهمی از فعالیت‌های بخش غیرانتفاعی درگیر عواطف، تعاملات و تعلقات انسانی است. با وجود این، همزمان با افزایش بهره‌برداری اقتصاد تجاری از منابع و ظرفیت‌های مردمی، اقتصاد غیرانتفاعی به شدت تحت فشار قرار گرفته است. علاوه بر این، الزامات مراقبت از کودکان، سالمندان و بیماران نیز در برخی موارد منابع شخصی خانواده‌ها و اجتماعات را تا میزان زیادی تحلیل برده است (گودوین،

1. Markkanen and Burgess

2. Goodwin

۲۰۱۸: ۱۷). جدول ۲ به بیان اصول و ارزش‌های محوری بانکداری زمان می‌پردازد:

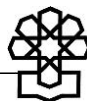
جدول ۲. اصول و ارزش‌های محوری بانکداری زمان

- ◀ در نظر گرفتن افراد به‌عنوان یک دارایی: هر فردی چیزی برای ارائه کردن دارد، و از مشارکت همه افراد استقبال می‌شود.
- ◀ باز تعریف کار به‌طوری که دربرگیرنده کار بدون مزد داخل محله و اجتماع باشد: مهارت‌های ساده مفید و برای توسعه اجتماعی پایدار نیاز هستند.
- ◀ برابری: مهارت‌های همه به‌صورت برابر ارزش دارد. صرف‌نظر از نوع وظیفه و سطح مهارت مورد نیاز، یک ساعت زمان گذاردن همیشه برابر با یک اعتبار زمانی است.
- ◀ عمل متقابل: بانک زمان یک مدل داوطلبانه متقابل است که به دنبال ایجاد روابط متقابل اجتماعی به جای وابستگی است.
- ◀ احترام: اعضا برای یکدیگر احترام قائل‌اند و در برابر یکدیگر پاسخگو هستند. به‌منظور شکل‌گیری اعتماد متقابل، تلاش می‌شود، رفتارها صحیح، ارتباطات صادقانه و تقاضا و ارائه خدمات به‌موقع باشد.
- ◀ اجتماع و سرمایه اجتماعی: بانک‌های زمان تلاش می‌کنند چارچوبی برای توسعه شبکه‌های اجتماعی مطمئن و حمایتی فراهم سازند.

Source: Seyfang (2004); Carroll and Bellotti (2015).

به اعتقاد ادگار کان، مشارکت در تولید،^۱ راهکاری است که می‌تواند عملکرد اقتصاد غیرانتفاعی را به سطحی برابر با اقتصاد بازار نزدیک سازد. در الگوی نظری کان، این مفهوم سازه و چارچوبی طراحی شده برای تحقق چهار ارزش است:

نخست، این مفهوم، نقش حمایت اجتماعی را در پایه‌ریزی هر چیزی در اقتصاد اساسی می‌شمارد و بر مبنای آن از مردم، مفهوم دارایی می‌سازد. حتی کسانی که به شکل



غالب از بازار اشتغال تجاری کنارزده شده‌اند؛ نظیر سالمندان، جوانان، بی‌سوادان، ناتوانان و بیماران را به‌عنوان افرادی با ظرفیت مشارکت در نظر می‌گیرد (بیل^۱، ۲۰۰۳).

دوم، این مفهوم مستلزم این است که کارهای غیررسمی و بی‌مزد، همانند مراقبت و نگهداری از اعضای ناتوان و سالمند خانواده، مهم و ارزشمند تلقی شوند.

سوم، این مفهوم به‌معنای درک این واقعیت است که خدمات بدون وجود ارائه‌کنندگان خدمات و مردم به‌عنوان دریافت‌کنندگان آن نمی‌تواند شکل گیرد.

چهارم، این مفهوم با ارزش‌گذاری و سرمایه‌گذاری در پیوندهای موجود میان خانواده‌ها، اجتماعات و مردم سروکار دارد (کان، ۲۰۰۰: ۳۱).

مشارکت در تولید، اصل جدایی‌ناپذیر رویکرد بانکداری زمان است. این رویکرد مدعی است محرومیت و انزوای اجتماعی را می‌توان به وسیله مشارکت در تولید و از طریق بازتعریف کار، قائل شدن ظرفیت مشارکت برای همه مردم و ارزش قائل شدن برای شبکه‌های اجتماعی مرتفع کرد (سیف‌نگ^۲، ۲۰۰۴: ۷۱). در همین چارچوب، ویژگی بارز و متمایز بانکداری زمان استفاده از منابع و مهارت‌هایی است که قبلاً بدون استفاده بوده؛ و ارزش‌نهادن برای کاری است که پیش از این بدون پاداش بوده است. با انجام این کار، بانکداری زمان این باور که تنها کارمزدی و افراد شاغل دارای ارزش و جایگاه هستند را به چالش کشید. در عوض، به مشارکت مردم به‌ویژه بانزشتگان، سالمندان، بیکاران و معلولان در تبادل خدمات و حمایت متقابل از یکدیگر ارزش بخشید. این امر با استفاده از عبارات زمانی به‌عنوان پول صورت می‌گیرد. در نتیجه، این رویکرد چارچوبی برای ایجاد

و هدایت حمایت متقابل غیررسمی از طرف و در جهت افرادی که در غیر این صورت دسترسی به چنین تعاملاتی ندارند را فراهم می‌سازد (کارول و بلوتی، ۲۰۱۵).

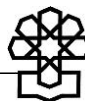
روش‌های بانکداری زمان

هم‌زمان با تکامل بانکداری زمان، الگوهای متفاوتی از این نوع بانکداری شکل گرفته است که می‌توان آنها را در قالب سه رویکرد کلی دسته‌بندی کرد:

۱. فرد به فرد^۱

رویکرد فرد به فرد که بعضاً رویکرد همسایه به همسایه^۲ نیز نامیده می‌شود، نخستین و شناخته‌شده‌ترین مدل بانکداری زمان در جهان است که توسط ادگار کان در دهه ۱۹۸۰ ابداع شد. در این رویکرد، افراد بخشی از یک مرکز بانکی ثابت هستند که غالباً در یک سازمان دولتی یا مردم‌نهاد مستقر شده و یک کارگزار آن را اداره می‌کنند. در این بانک، اعضا اعتبارات زمانی خود را در قالب تعداد ساعت مبادله می‌کنند و کارگزار بانک نیز به این اعتبارات رسیدگی می‌کند. هر واحد پولی در این مدل با هدف تبادل بین افراد شکل می‌گیرد؛ و برحسب تعهدی که ذی‌نفعان به بازپرداخت آن دارند به گردش درمی‌آید. به ادعای مارتین سیمون، مدیر اجرایی بانک زمان و پیشگام رویکرد فرد به فرد در انگلستان، این رویکرد زنجیره‌ای از بده و بستان را میان اعضای موجود و اعضای جدید به‌وجود می‌آورد. اعضای که کمبود اعتبار دارند باید تشویق به مشارکت و انجام کار شوند تا اعتبار بیشتری کسب کنند و در مقابل اعضای که اعتبار دارند باید تشویق به هزینه شوند تا به

1. The Person-to-Person (P2P)
2. Neighbor-to-Neighbour



این شکل گردش اعتبارات زمانی افزایش یابد. همچنین، سازمان برای هزینه کردن اعتبارات نیز گزینه‌های خدماتی متنوعی به مردم ارائه می‌دهد (اسمیت^۱، ۲۰۰۴).

۲. فرد به سازمان^۲

در رویکرد فرد به سازمان، افراد می‌توانند با مشارکت در برنامه‌ها و اهداف یک سازمان یا اجتماع، چه در بخش دولتی و چه غیر دولتی (سازمان‌های اجتماعی و داوطلبانه) اعتبارات زمانی کسب کنند. در اینجا، سازمان خودش بانک است و برابر با زمان و تلاشی که در راستای اهدافش گذاشته شده است، اعتبار زمانی اختصاص می‌دهد. پیشگام این رویکرد بانک زمان SPICE در کشور ولز است. این بانک در قالب رویکرد فرد به سازمان مدل ۶ مرحله‌ای ساده را توسعه داده است که به‌نوبه خود موجب گسترش «شهروندی فعال»^۳ در ولز شده است.^۴

در رویکرد فرد به سازمان، اعتبارات زمانی بیشتر از چیزی است که فقط میان افراد مبادله شود، در واقع، در این رویکرد، اعتبار زمانی، یک ارز گردشی مکمل است که می‌تواند بخش وسیعی از مردم و سازمان‌ها را درگیر کند. همچنین، این رویکرد، برخلاف رویکرد فرد به فرد که تنوعی از خدمات میان افراد مبادله می‌شود؛ در راستای ارائه یک نوع از خدمات عمومی با هزینه‌ای کمتر عمل می‌کند (بارکر^۵، ۲۰۱۰).

1. Smith

2. Person-to-Agency (P2A)

3. Active Citizenship

4. http://www.youngwales.com/wicc_eng_HOW_WICC%27s%20development%20methodology.htm

5. Barker

۳. سازمان به سازمان^۱

بانکداری زمان ابزاری است که می‌تواند تبادل میان سازمان‌ها را به‌مثابه تبادل میان افراد تسهیل کند. تعداد اندکی از سازمان‌ها هستند که به‌طور کامل از ظرفیت کارکنان و دارایی‌هایی که در اختیارشان قرار دارد، استفاده می‌کنند. این رویکرد، می‌تواند شرایطی را فراهم سازد که سازمان‌ها بتوانند از این ظرفیت‌های مازاد یکدیگر، در راستای اهداف و مأموریت‌های سازمانی خود استفاده کنند.

منافع و مزایای رویکرد سازمان به سازمان زیاد است. برای نمونه، علاوه بر دسترسی به منابع و دارایی‌های انسانی و فیزیکی، این رویکرد کارکنان را از دانش، مهارت و خدمات گسترده و به اشتراک گذاشته شده توسط سایر سازمان‌ها بهره‌مند می‌سازد. علاوه بر این، این نوع رویکرد برای هدایت خدمات به‌گونه‌ای جامع و هماهنگ، به‌ویژه در زمینه مراقبت اجتماعی، بهداشت روان و خدمات کودکان، جایی که سازمان‌های دولتی و حتی سازمان‌های مردم‌نهاد نیز در ارائه خدمات و به اشتراک گذاردن دانش در مراکز مداخله‌شان ناموفق بوده‌اند، بسیار مناسب است (سیمون و بویل^۲، ۲۰۱۴: ۱۷).

مزایای بانکداری زمان

مطالعات صورت گرفته (بیلی، ۲۰۰۳؛ سیف‌نگ، ۲۰۰۲؛ روزنبرگ، ۲۰۱۱؛ کارل و بلوتی، ۲۰۱۵، ویور، ۲۰۱۶) حاکی از آن است که بانک‌های زمان با تشویق مردم به تقسیم و تسهیم زمان و مهارت خود با اطرافیان و اجتماعشان، می‌توانند مزایای متنوعی برای دولت،

1. Agency- to-Agency (A2A)
2. Simon and Boyle



مردم و جامعه به همراه داشته باشند. برخی از این مزایا عبارتند از:

۱. مزایای اقتصادی

بانکداری زمان، روشی کم‌هزینه و مناسب برای جلب مشارکت فعال و پایدار گروه‌های محروم و آسیب‌پذیر جامعه در حمایت از خود است. بانکداری زمان با ابداع سیستم اعتبارات زمانی، ظرفیتی برای گروه‌ها و اقشار آسیب‌پذیر و نیازمند جامعه ایجاد می‌کند که بدون استفاده از پول، نیازهای خدماتی خود را به صورت متقابل تأمین کنند. همچنین، استفاده از اعتبارات زمانی و ماهیت دوطرفه فعالیت‌های بانکداری زمان برای مشارکت‌کنندگان امکان ذخیره منابع مالی را فراهم می‌کند (سیف‌نگ، ۲۰۰۳: ۲۶۴). علاوه بر این، بانکداری زمان کمک می‌کند اعضا تجارب کاری تازه‌ای کسب کنند و مهارت‌های خود را ارتقا بخشند که این امر می‌تواند در بهبود عملکرد آنها در فضای کسب‌وکار یا یافتن شغل جدید نیز مؤثر باشد.

همچنین، بانکداری زمان با استفاده از ظرفیت خود مراقبتی اجتماع و حمایت متقابل اعضا آن از یکدیگر می‌تواند نقش مهمی در کاهش هزینه‌های خدمات عمومی دولت ایفا کند. به‌ویژه در جوامعی که سیستم‌های رفاهی دولت تحت فشار هستند؛ بانک‌های زمان ظرفیت بالقوه‌ای برای کاهش هزینه‌های رفاهی دولت دارند و می‌توانند به‌عنوان سیستم‌های جایگزین یا مکمل تأمین رفاه که وابستگی چندانی به دولت ندارند به کار گرفته شوند (ویبور، ۲۰۱۶: ۱۳).

۲. مزایای بهداشتی و رفاهی

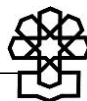
بانکداری زمان ظرفیت زیادی برای بهبود کیفیت زندگی و رفاه افراد جامعه به‌ویژه گروه‌های از کارافتاده و سالمند دارد. گسترش ارتباطات میان‌نسلی و درون‌نسلی، یادگیری

و افزایش مهارت‌ها، دسترسی آسان به خدمات بهداشتی، کاهش بستری شدن، کمک به استقلال و خودکفایی بیشتر برای سالمندان و احساس تنهایی کمتر، از مزایای قابل توجه بانکداری زمان برای این گروه است. علاوه بر این، افرادی که در این بانک‌ها مشارکت دارند احساس قدرت و اعتماد به نفس بیشتری می‌کنند؛ چراکه معتقدند خدمت مفیدی برای ارائه کردن دارند و می‌توانند به یکدیگر کمک کنند. در نتیجه احساس شادی و رضایت بیشتری از زندگی در اجتماعشان دارند (کان و گری^۱، ۲۰۰۵؛ کالوم^۲، ۲۰۰۷؛ لاسکر^۳، ۲۰۰۱؛ روزنبرگ^۴، ۲۰۱۱).

۳. مزایای اجتماعی

بانکداری زمان روش مؤثری برای آشنایی با افراد جدید، کاهش انزوای اجتماعی، افزایش مشارکت اجتماعی، تقویت شبکه‌های اجتماعی و در نهایت توسعه سرمایه اجتماعی است (یوانا^۵، ۲۰۱۸: ۱۷۴). بسیاری از این منافع ناشی از ماهیت متقابل^۶ فعالیت‌های بانک زمان و اصل راهنمای آن در پنداشت مردم به عنوان دارایی است. این رویکرد مدعی است همه مردم، حتی آنهایی که به عنوان قشر محروم و آسیب‌پذیر شناخته می‌شوند؛ توانایی ارائه خدمات ارزشمندی برای مشارکت دارند. به نوعی، در رویکرد بانکداری زمان، وقت و زمان همه افراد به یک میزان ارزشمند است (لتچر و پرلاو^۷، ۲۰۰۹: ۲). بانکداری زمان یک خیابان دوطرفه یا یک توافق متقابل است که اختلاف قدرت میان مردم را به حداقل

-
1. Cahn and Gray
 2. Collom
 3. Lasker
 4. Rosenberg
 5. Yuana
 6. Reciprocal Nature
 7. Letcher and Perlow



می‌رساند. این رویکرد بر این فرض استوار است که بده - بستان شیوه‌ای ساده و اساسی برای ایجاد اعتماد میان مردم است و مردم نیز به‌جای اینکه با نقص و کاستی تعریف شوند همه به‌عنوان دارایی در نظر گرفته می‌شوند. به‌ویژه برای افراد و اجتماعاتی که به حاشیه رانده شده‌اند و در این فرایند ظرفیت‌های آنها تحت‌الشعاع مشکلات و نیازهای آنها قرار گرفته است، اهمیت بسزایی دارد (پاول و دالتون^۱، ۲۰۰۳: ۹۳). زیرا، آنهایی که از لحاظ اجتماعی از کارافتاده تلقی می‌شوند تبدیل به تولیدکننده خدمات مفید می‌شوند و در تبادل با یکدیگر می‌توانند نیازهای متقابل یکدیگر را برطرف سازند. بدین ترتیب، ارائه‌کننده و دریافت‌کننده خدمات، شبکه‌ای از تبادل را بر مبنای اعتماد متقابل در اجتماع می‌سازند.

ظرفیت‌های اجتماعی و فرهنگی کشور در پذیرش بانکداری زمان

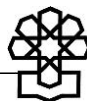
الگوی بانکداری زمان برحسب آنچه که در بخش‌های پیشین توصیف شد، به‌ویژه با ملاحظه مسئله سالمندی پیش‌روی کشور، الگویی مناسب و کم‌هزینه به‌نظر می‌رسد؛ اما، کاربست این الگو و دستیابی به کارکردهای مطلوب آن کار چندان ساده‌ای نیست. زیرا، کارایی و اثربخشی بانک زمان به جایگاه آن در نظام اجتماعی و ارتباط با اجزا و عناصر آن بستگی دارد. این بدین معناست که بستر اجتماعی تا چه حد ظرفیت پذیرش این الگوی بانکداری را دارد، موجودیت آن را قبول می‌کند و در جهت تقویت و گسترش آن اجازه فعالیت صادر می‌کند. بنابراین نمی‌توان بدون توجه به ظرفیت‌های نظام اجتماعی و چالش‌های موجود، نسبت به پذیرش این الگو و اجرای آن در کشور اقدام کرد. بر این

اساس، در این بخش از گزارش ظرفیت‌های اجتماعی و فرهنگی کشور در پذیرش بانکداری زمان و در بخش بعد، چالش‌های پیش‌روی آن مورد بررسی قرار گرفته است.

در خصوص ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی باید اذعان کرد که فرهنگ یاری‌گری از جمله عناصر مشارکتی است که در فرهنگ ایرانی قدمتی بسیار دارد. در این میان آموزه‌های اسلامی نیز در تعمیق این روحیه مؤثر بوده‌اند. تعلیمات اسلامی به‌طور کلی و آیات قرآن به‌طور خاص، مکرراً ارزش تعاون و همکاری را تأیید می‌کند. تعاون در کارهای نیک یک دستور الهی است که در قرآن کریم صادر شده است. افزون بر آیات قرآن کریم هم در سخنان و هم در رفتار پیامبر (ص) و ائمه (ع) اهمیت نظری و کاربرد عملی آن به‌وضوح دیده می‌شود. پیامبر اسلام (ص) سخن مشهوری در این زمینه دارند که غالب نویسندگان اسلامی آن را یاد کرده‌اند: «مؤمنان را از نظر عشق، کمک و محبت متقابل چون یک بدن واحد خواهی یافت که اگر قسمتی از آن در رنج باشد تمام بدن به بی‌قراری و تب دچار می‌شود» (فرهادی^۱؛ ۱۳۹۷: ۴۶۷).

فراوانی کاربرد واژگان فارسی و عربی مترادف و متباین واژه همکاری در زندگی ایرانیان نیز، جایگاه و اهمیت همکاری را در جامعه و فرهنگ ایرانی نشان می‌دهد. واژگانی همچون: دستگیری، مدد، مددکاری، امداد، یاری، یآوری، یارمندی، یاری‌گری، پستی، پشتیبانی، همکاری، انبازی، حصه‌داری، عون، معاونت، تعاون، معاضدت، مظاهرت، معونت، مشارکت و انفاق و غیره. به این واژگان صدها واژه محلی غالباً ثبت نشده، در گویش‌های

۱. مطالب این بخش از گزارش، از کتاب انسان‌شناسی یاری‌گری (۱۳۹۷) اثر دکتر مرتضی فرهادی برگرفته شده است. وی استاد مردم‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی است و در طول نیم قرن کار و پژوهش میدانی خود تلاش داشته سنت‌های فرهنگی موجود در حوزه یاری‌گری را از چهار گوشه کشور گردآوری کرده و مکتوب کند.



مختلف ایرانی را می‌توان افزود (همان: ۴۶۰).

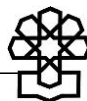
علاوه بر این، به نظر می‌رسد بانک زمان گونه‌ای از «همیاری» است که در سنت و فرهنگ اقوام ایرانی امری رایج و ریشه‌دار است. همیاری در مقایسه با «دگریاری» که نوعی [کمک و] بخشش بلاعوض به‌شمار می‌آید، نوعی مبادله است و فرق آن با مبادله‌های معمولی امروزی، یکی وجه تأخیری آن است که ممکن است این تأخیر تا چندین سال هم به طول بیانجامد. وجه دیگر اینکه مبادلات غالباً مرکب، دوستانه و چند منظوره‌اند و همچون مبادلات پولی امروزی سودمحور نیستند. به دیگر سخن می‌توان گفت که تفاوت دگریاری و همیاری تفاوت بخشش با نوعی معاوضه و مبادله است. این مبادله و معاوضه می‌تواند در زمینه‌های نیروی کار، ابزار، مواد و مصالح، اطلاعات و عواطف و احترامات صورت پذیرد. البته، در همیاری‌های سنتی این موارد اغلب با یکدیگر آمیخته‌اند و همیاری خالص و منحصر به یک موضوع کمتر به چشم می‌خورد. همیاری در واقع یک نوع مبادله نیرو و ابزار کار همراه با مبادله احترام و حسن‌نیت و دوستی و همکاری با اعتماد فراوان است و در بسیاری از مواقع با مبادله اطلاعات و مبادله مسائل عاطفی و روانی دیگر نیز همراه است و با عواملی همچون گریز از تنهایی و یکنواختی کار و یکنواختی جامعه سنتی، تقویت می‌شده است (همان، ۱۳۹۷: ۳۷۵-۳۴۲). جدول ۳ ویژگی‌های مهم همیاری در فرهنگ و سنت‌های ایرانی را به تصویر کشیده است:

جدول ۳. ویژگی‌های مهم همیاری در فرهنگ و سنت‌های ایرانی

- ◀ بردار کنش همیاری افقی است (غالباً بین همپایگان اتفاق می‌افتد).
- ◀ بردار کنش همیاری دوسویه است (انتظار کمک متقابل وجود دارد).
- ◀ نتایج کار با تأخیر و به‌طور ناهمزمان به اعضای گروه باز می‌گردد.
- ◀ یاری‌دهنده و یاری‌گیرنده همدیگر را می‌شناسند.
- ◀ برخلاف دگریاری که نوعی بخشش است، همیاری نوعی مبادله است.
- ◀ برخلاف دگریاری دارای نظم و استمرار خاصی است که از نظم جغرافیایی و تولیدی (اقتصادی) و اجتماعی پیروی می‌کند.
- ◀ همیاری هدف‌های عینی، حیاتی و روزمره را تعقیب می‌کند.
- ◀ مبادله در همیاری، بی‌واسطه، پایاپای و تأخیری و مرکب (چندمنظوره) است.

مأخذ: فرهادی، ۱۳۹۷: ۳۵۳.

بارزترین شکل یاری‌گری‌های سنتی ایران با محور اصلی همیاری را می‌توان در اجتماعات سنتی و در حوزه‌های کشاورزی و دامداری دید. در عصر حاضر، با گسترش روابط پولی و گذر از کشاورزی و دامداری معیشتی و گسترش راه‌های ارتباطی، گروه‌های همیار روز به روز در جوامع سنتی و از جمله در ایران رو به زوال نهاده‌اند، گرچه بقایای آن هنوز نیز نه تنها در جوامع سنتی و در بین روستاییان و عشایر مقیم شهر، بلکه در مراکز صنعتی نیز به شکل‌هایی به چشم می‌خورد. بقایای گروه‌های همیار در جامعه امروزی به‌صورت برخی کمک‌های دارای عوض در گروه‌های کوچک همچون گروه‌های دوستان و جرگه‌ها و در برخی مراسم همچون مبادله هدایا به مناسبت‌های گوناگون دیده می‌شود. افزون بر آن در بیمارستان‌ها، کارخانه‌ها و در کارها و تخصص‌های نظیر آن و در مؤسسات



و سازمان‌های دولتی و خصوصی، و در کارهایی نظیر پرستاری، نگهداری این مبادلات تأخیری و جبرانی اتفاق می‌افتد (همان، ۱۳۹۷: ۳۷۶-۳۷۵).

زمینه‌های اجرای بانکداری زمان

الگوی بانکداری زمان برحسب آنچه که در بخش‌های پیشین توصیف شد، به‌ویژه با ملاحظه پتانسیل فرهنگی کشور در زمینه «همیاری» و مسئله سالمندی پیش‌رو، الگویی جذاب و کم‌هزینه می‌نماید؛ اما، به این نکته باید توجه داشت که اجرای این الگو و دستیابی به کارکردهای مطلوب آن نیازمند یکسری پیش‌زمینه‌هاست. تأسیس بانک زمان بدون رعایت الزامات آن، مانع از اثربخشی این رویکرد و در مواردی سبب مشکل‌آفرینی آن برای افراد تحت پوشش می‌شود. بر این اساس، در ادامه مهم‌ترین الزامات اجرای بانکداری زمان بیان و معرفی شده است:

۱. نظارت بر عملکرد اعضا

در الگوی بانکداری زمان، به‌دلیل محدود نبودن پذیرش اعضا، پراکندگی و فاصله مکانی محل خدمت اعضا، حضور اعضای خدمت‌دهنده در محیط زندگی مشتریان و آسیب‌پذیر بودن بخش کثیری از اعضای خدمت‌گیرنده، نظارت بر حسن رفتار و عملکرد مناسب اعضای بانک امری ضروری و گریزناپذیر است.

۲. امنیت اطلاعات

بانکداری زمان، یک سیستم مبادله تأخیری است و اعضا صرفاً با اعتبارات زمانی ثبت شده در سیستم بانک، می‌توانند از خدمات آن در آینده بهره‌مند شوند. لذا، بروز خطا یا تخلف

در ثبت اعتبارات زمانی یا مخدوش شدن آن در طول زمان، می‌تواند در اصل تقابل^۱ (دریافت خدمات متناسب با آنچه ارائه شده است) اخلاص ایجاد کند.

۳. تأمین منابع مالی پایدار

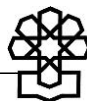
اگرچه بانکداری زمان، برحسب یک منطق غیرپولی تنظیم و صورت‌بندی شده است، اما تأمین فضای کالبدی، تجهیزات و نیروی اداری جهت استقرار و فعالیت بانک، ضرورت دسترسی به منابع مالی را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد. از این‌رو، تأمین منابع مالی پایدار و مکفی جهت تداوم فعالیت بانک زمان لازم و ضروری است. مشکلات مالی می‌تواند به‌عنوان یک چالش اساسی، عملکرد بانک‌های زمان را با محدودیت مواجه سازد. کما اینکه در بسیاری از کشورها به‌دلیل کمبود منابع مالی، فعالیت بعضی از بانک‌های زمان متوقف شده است.

۴. ثبات و پایداری

در سیستم بانکداری زمان، اعضا به میزان ساعاتی که خدمات ارائه می‌دهند، اعتبارات زمانی دریافت می‌کنند و در آینده و به‌هنگام نیاز می‌توانند این اعتبارات برای دریافت خدمات از بانک، هزینه کنند. از این‌رو، لازمه تأسیس بانک زمان در هر جامعه‌ای از یک‌سو، ثبات و استمرار خدمات آن و از سوی دیگر اعتماد و امنیت خاطر اعضا نسبت به توانایی بانک در انجام تعهدات در بلندمدت است.

۵. اعتمادسازی

بانکداری زمان، رویکردی مبتنی بر اصل اعتماد است. ساده‌ترین عبارت درباره اعتماد این است که تصور و پنداشتی مبنی بر این امر در جامعه وجود داشته باشد که «دیگران،



سودمند هستند و برای من فایده‌ای دارند»^۱. طبیعی است که این دیگران طیف وسیع و گسترده‌ای از سطح خرد تا کلان را می‌تواند شامل شود. سطوح خردتر اعتماد را می‌توان اعتماد درون‌گروهی (اعضای خانواده، دوستان و آشنایان) و سطوح کلان‌تر آن را اعتماد عمومی نامید. در شرایط موجود کشور، اعتماد درون‌گروهی در سطح مطلوب‌تری نسبت به اعتماد عمومی قرار دارد.^۲ این امر، زمینه را برای اجرای بانکداری زمان در اجتماعات کوچک محلی و سنتی هموار می‌کند؛ اما اجرای کارآمد آن در جوامع شهری مستلزم تقویت اعتماد عمومی در میان شهروندان است.

۶. اجتماع محوری

بانکداری زمان مبتنی بر رویکرد اجتماع‌محور و پهنه فعالیت آن غالباً فضاهای همسایگی و سطوح محلی است. به واسطه این رویکرد، افراد معمولاً به شکل غیررسمی و برحسب همجواری، شناخت و صمیمیت جهت حمایت متقابل از یکدیگر برانگیخته می‌شوند. از این رو، غالباً مشاهده می‌شود بانک‌های زمان در محدوده‌های جغرافیایی کوچک و با تعداد اعضای محدودی فعالیت می‌کنند. این الزام باید در مکان‌یابی، تعیین محدوده جغرافیایی فعالیت بانک و میزان عضوگیری آن مورد توجه واقع شود.

۱. غلامرضا غفاری، میزگرد بررسی اعتماد اجتماعی و پیامدهای اقتصادی و سیاسی آن، سازمان خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا).

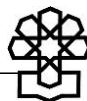
۲. سازمان امور اجتماعی کشور، گزارش سرمایه اجتماعی، ۱۳۹۸.

جمع‌بندی و پیشنهاده‌ها

بانک زمان به‌عنوان ابتکاری اجتماعی برای استفاده از ظرفیت‌های جامعه در مراقبت از اعضای سالمند، معلول و آسیب‌پذیر خود در بسیاری از کشورهای دنیا مورد استفاده قرار گرفته است. در ایران نیز، با توجه به مسئله سالمندی پیش‌روی کشور و محدودیت منابع مالی و امکانات دولت و خانواده‌ها در حمایت و مراقبت کامل از اعضای سالمند و آسیب‌پذیر خود، بهره‌گیری از این الگو می‌تواند مورد توجه نخبگان و برنامه‌ریزان اجتماعی در کشور قرار گیرد. در این خصوص، طبق بررسی صورت گرفته در این گزارش، پتانسیل فرهنگی کشور در زمینه یاری‌گری و وجود سنت همیاری با سازوکاری شبیه به بانکداری زمان، ظرفیت‌های چشمگیری هستند که می‌تواند در اخذ و کاربست این الگو متناسب با بافت اجتماعی و فرهنگی جامعه ایران مؤثر واقع شوند. علاوه بر این، طبق مطالعه به‌عمل آمده، بانکداری زمان، الگویی است که به‌طور غالب در بخش غیردولتی و به‌صورت محلی و داوطلبانه شکل گرفته و توسعه یافته است؛ با وجود این، در بسیاری از کشورها، استفاده از این الگو توسط دولت نیز مورد توجه قرار گرفته است. با این تفاسیر و با توجه به الزامات اجرای این الگو، می‌توان سناریوهای متفاوتی جهت اجرای آن پیشنهاد کرد:

- **سناریوی اول:** مسئولیت اجرای این الگو با توجه به ماهیت اجتماعی آن برعهده سازمان‌های مردم‌نهاد باشد و دولت در این زمینه در راستای وظایف ذاتی خود نظیر سیاستگذاری، نظارت، حمایت و هدایت عمل کند.

- **سناریوی دوم:** مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی مشخصاً شهرداری‌ها با مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد اجرای این الگو را برعهده گیرند و دولت در این زمینه در



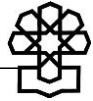
راستای وظایف ذاتی خود عمل کند.

- **سناریوی سوم:** دولت مسئولیت اجرای این الگو را به صورت پایلوت برعهده گیرد و در ادامه و در صورت موفقیت از ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد در این زمینه استفاده شود. همان‌طور که در ابتدای گزارش اشاره شد، هدف از این گزارش صرفاً معرفی اجمالی الگوی بانکداری زمان و بیان ظرفیت‌ها و پیش‌نیازهای اجرای آن در کشور بود. بدون تردید، اخذ این الگو و اجرای هر یک از سناریوهای پیشنهادی، نیازمند مطالعات علمی و کارشناسی دقیق و گسترده‌تری است. از این‌رو، توصیه می‌شود مجامع علمی و دانشگاهی کشور، با عنایت به مسئله سالمندی پیش‌رو، بررسی و ارزیابی ۱. مشخصات و محتوای الگوی بانکداری زمان، ۲. ساختارهای حقوقی، مدیریتی و مالی مناسب برای پیاده‌سازی آن در ایران و ۳. چالش‌های اجرایی آن متناسب با اقتضات اجتماعی و فرهنگی کشور را در فهرست اولویت‌های پژوهشی خود قرار دهند.

منابع و مآخذ

۱. فرهادی، مرتضی، انسان‌شناسی باری‌گری، تهران: انتشارات حبله رود، ۱۳۹۷.
۲. کاوه فیروز، زینب و محمد میرزایی، بررسی ابعاد سلامت سالمندان با تأکید بر متغیرهای جمعیتی، ششمین همایش انجمن جامعه‌شناسی ایران، ۱۳۹۱.
3. Barker, A. (2010). Co-Production: A Series of Commissioned Reports. Retrieved
4. From:
<http://www.rcuk.ac.uk/documents/innovation/larci/LarciCoproduct ionSummary.pdf>
5. Bretherton, J. and Pleace, N. (2014). An Evaluation of the

- Broadway Skills Exchange Time Bank. York: Centre for Housing Policy, University of York.
6. Boyle, D. (2003). The Co-Production Principle and Time Dollars, <http://timebanks.org/wp-content/uploads/2014/01/Co-ProductionPrinciple.pdf> (last accessed 14/10/2015). Cahn, E. (2004) No More Throw-away People: The Co-Production Imperative (2nd edition). Washington DC: Essential Books.
 7. Burgess, G. (2014). Evaluation of the Cambridgeshire Timebanks. Cambridge:
 8. Cambridge Centre for Housing and Planning Research.
 9. Cahn, E. (2000). No More Throw-Away People: The Co-Production Imperative.
 10. Washington: Essential Books.
 11. Cahn, E. (2004). No more throwaway people (2nd ed.). Washington, DC: Essential Books.
 12. Cahn, E. and Gray, C. (2005). 'Using the coproduction principle: No more throwaway kids, New Directions for Youth Development, 106.
 13. Carroll, J. and Bellotti, V. (2015). 'Creating Value Together: The Emerging Design Space of Peer-to-Peer Currency and Exchange', CSCW 2015, March 14-18, 2015, Vancouver, BC, Canada.
 14. Collom, E. (2007). 'The Motivations, Engagement, Satisfaction, Outcomes, and Demographics of Time Bank Participants: Survey Findings from The U.S. System', International Journal of Community Currency Research, 11.
 15. Freund, A. M., and Baltes, P. B. (2002). Life-management strategies of selection, optimization, and compensation: Measurement by self-report and construct validity. Journal of Personality and Social Psychology, 82.
 16. Goodwin, Neva (2018). There is More Than one Economy, Real-world Economics Review, Issue No. 84
 17. Gregory, L. (2014). 'Resilience or Resistance? Time Banking in the Age



- of Austerity', *Journal of Contemporary European Studies*, 22(2).
18. Havighurst, R. J. (1963). Successful aging. In R. H. Williams, G. Tibbits, & W. Donahue (Eds), *Processes of aging* (Vol.1, PP.299-320). New York: Atherton Press.
 19. Heckhausen, J., Wrosch, C., and Schulz, R. (2010). A Motivational theory of Life-span Development. *Psychological Review*, 117(1).
 20. Kuhnle, S. (2010). Commentary: What Role for the Third Sector in European Public Policy-Making? *Journal of Civil Society*, 6(1).
 21. Miller, E. J. (2008). *Both Borrowers and Lenders: Time Banks and the Aged in Japan*, PhD Thesis, Australian State University
 22. Powell, K. and Dalton, M. (2003). Co-Production, Service Exchange Networks, and Social Capital. *The Social Policy Journal*, 2(2-3).
 23. Rowe, J. W., and Kahn, R. L. (1987). Human aging: Usual and successful. *Science*, 237.
 24. Rowe, J. W., & Kahn, R. L. (1997). Successful aging. *The Gerontologist*, 37.
 25. Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57.
 26. Ryff, C., & Singer, B. H. (2006). Best news yet on the six-factor model of well-being. *Social Science Research*, 35(4).
 27. Rogers, A. and Perlow, K. (2011). *Time Banking and Health: The Role of a*
 28. *Community Currency Organization in Enhancing Well-Being. Health Promotion*
 29. *Practice*, 12(1). pp. 102-115
 30. Rosenberg, T. (2011). 'The Health Payoffs of Time Banks', *New York Times*, 20th September.
 31. Seyfang, G. (2003). 'With little help from my friends.' Evaluating time banks as a tool for community self-help, *Local Economy*, 18(3).

32. Seyfang, G. (2004). 'Time banks: rewarding community self-help in the inner city, *Community Development Journal*, 39(1).
33. Simon. Martin and Boyle. David (2014) *The new wealth of time: How timebanking helps people build better public services*, community-currency.info
34. Smith, K. (2004). *Yes we can! A Practical Guide to Timebanking* (London: nef).
35. Weaver, P., Dumitru, A., and Lema Blanco, I. (2015). *Transformative Social Innovation Narrative: Timebanking*, TRANSIT: EU SSH.2013.3.2-1 Grant agreement no: 613169, 31st March.
36. Letcher, A.S. and Perlow, K.M. (2009). *Community-based Participatory Research shows how a Community Initiative Creates Networks to Improve well-being*. *American Journal of Preventive Medicine*, 37(6 Suppl 1).
37. Williams, R. H., and Wirths, C. G. (1965). *Lives Through the Years: Styles of Life and successful aging*. New York: Atherton Press.
- Tamaliunaite, Agne (2015), *A Guide to Establishing A Time Bank Within a Prison* , Website: <http://www.sventerprise.org.uk>
40. Wright, L. (1997). *Member Organized Resource Exchange: a guide to replication*, Columbia SC.
38. Yuana. Chien Wen, .Hanrahanb. Benjamin V, Carroll John M. (2018). *Is There social Capital in Service Exchange Tools?: Investigating Timebanking use and Social Capital Development*, *Computers in Human Behavior* Volume 81, Pages.



مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۶۸۷۲

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: الگوی خدمات اجتماعی «بانک زمان»؛ ظرفیت‌ها و پیش‌زمینه‌های اجرای آن
در ایران

نام دفتر: مطالعات اجتماعی (گروه حمایت‌های اجتماعی و امور ایثارگران)

مدیر مطالعه: سامان یوسفوند

تهیه و تدوین: محسن کرمانی نصرآبادی

همکار: علی خلیلی

ناظران علمی: محمد موسوی خطاط، محمد رضا مالکی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. بانک زمان

۲. خدمات اجتماعی

۳. سالمندان

۴. افشار آسیب‌پذیر



تاریخ انتشار: ۱۳۹۸/۱۱/۵